

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Кондрашової Єлизавети Олегівни
«ПОЕТИЧНІ СВІТИ Д. ТОМАСА:
ХУДОЖНІ ОРІЄНТИРИ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 035 *Філологія* галузі знань 03 *Гуманітарні науки*
[Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара]

Перша половина ХХ ст. стала добою глибинних культурних і світоглядних зрушень, що сприяли ствердженню модернізму як провідної естетичної парадигми європейської літератури. Його художні пошуки дотепер залишаються предметом наукового осмислення, відкриваючи нові потенції для інтерпретації літературного тексту. Особливий інтерес у цьому контексті становить творчість письменників, чия поетика поєднує індивідуальне художнє бачення з провідними культурними тенденціями епохи. Саме таким митцем є Ділан Марлайс Томас (Dylan Marlais Thomas, 1914–1953) – один із найсамобутніших валлійських авторів ХХ ст., чия творчість органічно поєднала естетико-художні орієнтири того часу з національною традицією та індивідуальною поетичною візією. Творча спадщина Д. Томаса вирізняється жанровою різноманітністю, охоплюючи поезію, прозу, драматургію, радіоп'єси, сценарії та публіцистику; однак найвиразніше оригінальність творчої манери валлійця виявилася у віршованій формі. Не дарма Дж. Гудбі наполягає на тому, що дослідження Д. Томаса «як письменника-модерніста слід передусім починати з його лірики – того жанру, у якому найповніше виявилось його новаторство»¹. Попри передчасну смерть² майстра слова, яку В. Г. Оден назвав «непоправною втратою для літератури»³, Д. Томас за своє коротке життя встиг сформувати неповторний творчий доробок та водночас набути сумнівної репутації схильного до пияцтва поета-бунтівника, яку певною мірою свідомо культивував. Втім, саме

¹ Goodby, John. "From the Oracular Archives: The Dylan Thomas Poetry Archive." *The Bloomsbury Handbook of Modernist Archives*, edited by James Callison, Matthew Feldman, Anna Svendsen, and Erik Tønning, Bloomsbury Academic, 2024, pp. 183–193, p. 183.

² Письменник не дожив навіть до сорокаріччя.

³ As cited in Davies, Walford. *Dylan Thomas. Writers of Wales*, University of Wales Press, 2014, p. 162.

взаємовплив його неординарної біографії та своєрідного художнього світобачення і сьогодні зумовлює незгасний інтерес до постаті валлійського автора, якого Т. С. Еліот повсякчас вважав «важливим поетом»⁴. Багаточаровість поетичного універсуму Д. Томаса, відкритого до різних інтерпретаційних стратегій, робить його творчість **актуальним і перспективним** предметом літературознавчих, культурологічних і транслатологічних студій.

Дисертаційна праця Є. О. Кондрашової є закономірною відповіддю на цей науковий запит і репрезентує послідовну спробу осмислення поетичної суб'єктності Д. Томаса в річищі сучасних інтерпретаційних підходів, акцентуючи на складній взаємодії біографічного міфу та естетичної самодостатності художнього тексту. Показово, що майже століття тому В. Б. Єйтс, якого Д. Томас вважав «найвидатнішим серед живих поетів»⁵, у своїй програмній есеїстиці фактично окреслює концепцію поетичної суб'єктності, стверджуючи, що поет, який створює вірш, «ніколи не є тим згустком випадковостей і суперечностей, що сідає снідати; він відроджується як ідея, як щось цілеспрямоване й завершене»⁶. Це розуміння поета як інтенційної, внутрішньо організованої художньої свідомості особливо важливе для трактування творчої спадщини Д. Томаса, чия постать у критичній традиції нерідко редукується до біографічного наративу. Натомість його поетичний світ постає складною естетичною цілісністю, у якій біографічне, експериментальне, мовне й ліричне поєднуються в єдину систему художнього мислення.

Дисертацію виконано на кафедрі зарубіжної літератури факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (протокол № 5 від 18.11.2021).

Наукова новизна дослідження виразняється насамперед у комплексному характері аналізу поетичного світу Д. Томаса в контексті модерністських пошуків доби, що є першою в українському літературознавстві

⁴ Ibid.

⁵ Thomas, Dylan. *Letters to Vernon Watkins*. Edited with an introduction by Vernon Watkins, J. M. Dent & Sons, 1957, p. 17.

⁶ Yeats, William Butler. "A General Introduction for My Work." *Essays and Introductions*. Macmillan, 1961, pp. 509–526, p. 509.

спробою його системного осмислення. У роботі вперше здійснено студіювання ключових складників поетики письменника, уточнено окремі концептуальні положення літературознавчої інтерпретації творчості валлійського автора, уведено до наукового обігу нові переклади аналізованих поетичних творів, зокрема здійснено перший українськомовний переклад *Vision and Prayer*, що збагачує українську перекладацьку традицію, а також істотно розширено інтермедіальний контекст рецепції творчості Д. Томаса шляхом залучення кінематографічних, образотворчих, музичних і театральних інтерпретацій.

Теоретичне й практичне значення дослідження полягає в поглибленні наукових уявлень про закономірності моделювання поетичного світу Д. Томаса та особливості його перекладацького й інтермедіального осмислення завдяки поєднанню історико-літературного, історико-біографічного, поетологічного, семіотичного, компаративного та інтермедіального підходів. Результати цього дослідження можуть бути використані у викладанні курсів з історії англійської та валлійської літератури ХХ ст., спеціальних курсів із зарубіжної літератури, поетики, перекладознавства та інтермедіальних студій, а також у подальшій перекладацькій практиці. Окрему практичну цінність становлять виконані здобувачкою нові переклади поезій Д. Томаса, які розширюють корпус українськомовних інтерпретацій його творчої спадщини.

Структура дисертації є цілісною та відповідає меті, завданням і концепції дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Послідовність викладу матеріалу забезпечує системне розкриття теми, а **зміст** розділів узгоджується із загальною логікою дослідження й підпорядкований досягненню визначеної мети. Висновки є співвіднесеними із завданнями дослідження та відображають основні результати проведеної наукової роботи.

У *вступі* обґрунтовано актуальність, наукову новизну, мету й завдання дослідження, коректно визначено його об'єкт, предмет, методологічні засади, теоретичне та практичне значення, наведено відомості про апробацію результатів і публікації дисертантки. У *першому розділі* узагальнено теоретико-методологічне підґрунтя роботи, проаналізовано українські та зарубіжні дослідження, присвячені творчості Д. Томаса, окреслено основні етапи його творчого становлення, літературний контекст доби, а також розглянуто окремі

аспекти візуальної поезії та художнього перекладу. *Другий розділ* присвячений аналізу перекладацьких інтерпретацій поезій *And Death Shall Have No Dominion*, *The Hand That Signed the Paper* та *Vision and Prayer* українською, російською, французькою, іспанською й турецькою мовами, що дало змогу простежити особливості відтворення художнього світу Д. Томаса, зокрема його духовних і метафізичних аспектів. У *третьому розділі* творчість валлійського поета розглянуто крізь призму інтермедіального підходу, згідно з яким інтерпретація художнього твору постає своєрідним «перекладом» мовою іншого виду мистецтва; проаналізовано інтермедіальні репрезентації поетичного світу Д. Томаса в кінематографі, музиці, образотворчому мистецтві та театрі.

До беззаперечних **позитивних рис дисертації** слід віднести масштабність дослідженого матеріалу, авторські переклади, достатньо репрезентативний корпус критичних і наукових джерел, ґрунтовне залучення біографічного, історико-літературного та інтермедіального матеріалу, а також послідовне прагнення осмислити творчість Д. Томаса у взаємодії різних художніх, культурних і світоглядних чинників. Особливо вражає опрацювання перекладів п'ятьма мовами (українською, російською, французькою, іспанською та турецькою), що свідчить про значний обсяг виконаної дослідницької роботи, високий рівень філологічної підготовки здобувачки, її мовну компетентність, наукову ерудицію, здатність здійснювати багатомовний компаративний аналіз та уважність до художніх деталей.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження **оприлюднено** у 10 наукових публікаціях, зокрема у 4 одноосібних статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях України (категорія «Б»), розділі колективної монографії та 4 тезах доповідей наукових конференцій; окремі результати дослідження також відображено в навчальному посібнику *Be British / Think Like American*. Публікації здобувачки відповідають тематиці дисертації, належно репрезентують її основні наукові положення та результати й засвідчують достатній рівень їх **апробації**. Слід, однак, зазначити, що згідно з п. 9 розділу III Вимог до оформлення дисертації, затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), власні наукові праці здобувачки, у яких оприлюднено результати дисертаційного дослідження, мають бути наведені у списку використаних джерел з відповідними посиланнями на них у тексті.

Високо оцінюючи науковий рівень, актуальність, новизну та логічну цілісність дисертаційного дослідження Є. О. Кондрашової, вважаю за доцільне висловити **зауваження й коментарі** щодо його окремих положень та звернути увагу на **дискусійні питання**, які потребують додаткових пояснень:

1. Хоча запропонована розвідка методологічно тяжіє до логіки трансдисциплінарності, що уможлиблює, зокрема, студіювання інтермедіальних рецепцій поезій Д. Томаса (кінематографічний, музичний, образотворчий, театральний рівні), поза увагою здобувачки залишаються відповідні напрацювання сучасної гуманітаристики (напр., Christopher Conti⁷, Renata Gambino & Grazia Pulvirenti⁸, Ramona-Elena Tutunaru⁹). Унаслідок цього трансдисциплінарний потенціал дослідження не набуває належної методологічної експлікації, залишаючись радше імпліцитною характеристикою досліджуваного матеріалу. Проте саме задекларований широкий горизонт дослідження створює плідне підґрунтя для трансдисциплінарного прочитання доробку Д. Томаса, що передбачає вихід за межі окремих «дисциплін» та інтеграцію різних аналітичних перспектив – літературознавчої, перекладознавчої, культурологічної, філософської, релігійної, історичної, медіаорієнтованої тощо – у межах єдиного інтерпретаційного поля. Водночас, усвідомлюючи філологічну спрямованість розвідки, яка, очевидно, зумовила вибір і обґрунтування дослідницьких методів, варто зазначити, що залучення методологічного інструментарію трансдисциплінарних студій могло би розширити інтерпретаційні можливості дисертантки у трактуванні поетичної смислотворчості валлійського автора, адже у межах трансдисциплінарного підходу інтермедіальність і переклад (!) можуть поставати не просто «об'єктами» окремих «дисциплін», а своєрідними формами культурної медіації, що функціують на метарівні взаємодії тексту, медіа, мови і культури. Однак «розмитість» трансдисциплінарної перспективи в дисертації призводить до того, що інтермедіальні та перекладацькі феномени трактуються переважно крізь призму міждисциплінарної логіки, у формі тематичних і контекстуальних

⁷ Conti, Christopher. "Introduction: The Transdisciplinary Imperative." *Journal of Language, Literature and Culture*, vol. 72, no. 1, 2025, pp. 1–10. <https://doi.org/10.1080/20512856.2025.2529603>.

⁸ Gambino, Renata, and Grazia Pulvirenti. "Neurohermeneutics: A Transdisciplinary Approach to Literature." *Gestalt Theory*, vol. 41, no. 2, 2019, pp. 185–200. <https://doi.org/10.2478/gth-2019-0018>.

⁹ Tutunaru, Ramona-Elena. "Dimensions of Interdisciplinarity and Transdisciplinarity in the Study of Literature." *Revista de Științe ale Educației*, vol. 32, no. 2, 2015, pp. 25–34.

паралелей, без їх системної концептуалізації, тобто без переходу на той метарівень аналізу, який увиразнив би більш цілісне осмислення поетикальної картини світу Д. Томаса.

2. Уточнення потребує твердження про найближчу спорідненість творчості Д. Томаса з творчістю «так званих поетів-метафізиків (Дж. Донн, Т. С. Еліот)» (с. 90). Насамперед варто розмежувати статус двох згаданих митців: приналежність Дж. Донна до англійської «метафізичної школи» не викликає сумнівів, тоді як Т. С. Еліота термінологічно некоректно зараховувати до «поетів-метафізиків», особливо в історико-літературному сенсі, хоча він і вважається одним із найавторитетніших теоретиків, інтерпретаторів і популяризаторів творчої спадщини англійських метафізиків XVII ст. Дискусійним видається й твердження, що «поезію Д. Томаса цілком обґрунтовано можна характеризувати як метафізичну» (с. 91). Хоча у творчості валлійського поета безперечно простежуються окремі риси метафізичної традиції, його поетика істотно відрізняється від, скажімо, доннівської: вона ґрунтується не стільки на інтелектуальній аргументації, парадоксі та концептуальній метафорі¹⁰, скільки на символічному, міфопоетичному й органічному переосмисленні світу. У цьому контексті згадується й еліотівське *dissociation of sensibility*, за допомогою якого він пояснював втрату первісної єдності думки й почуття в англійській поезії після XVII ст., тоді як творчість Дж. Донна та інших метафізиків розглядав як взірць їх поєднання. Отже, співвіднесення творчості Д. Томаса саме з метафізичною традицією, а не з метафізичною поезією як конкретним історико-літературним явищем¹¹, потребує чіткішого теоретичного обґрунтування та послідовнішого розмежування цих понять у дисертації.

3. Із зазначеної у попередньому коментарі амбівалентності частково випливає наступне зауваження. Нерозривний зв'язок релігійного й метафізичного, що становить одну з визначальних ознак поетики перших англійських метафізиків, у творчості Д. Томаса, якого здобувачка характеризує то як «релігійного» (с. 95), то як «релігійного метафізичного» (с. 96) поета,

¹⁰ Дисертантка наводить декілька цікавих прикладів вживання концептуальних метафор з творчості Д. Томаса, проте вони стосуються прозових творів письменника, зокрема оповідань *The Visitor* та *The Burning Baby* (с. 42–43).

¹¹ Див., зокрема: Безруков А. В. «Метафізична школа» в жанрово-стильовій панорамі англійської літератури XVII ст. *Література в контексті культури*. 2014. Вип. 24 (1). С. 14–19.

видається не цілком однозначним. Втім, у трактуванні релігійних образів і загалом теологічної картини світу Д. Томаса більш переконливою видається позиція Р. Кіддера, який наголошує, що, попри численні біблійні алюзії, ідея співіснування різних часових і духовних вимірів у поезії валлійця зумовлена не релігійною, а поетичною логікою, яка ґрунтується на архетипному значенні образів і «має радше метафоричний, аніж метафізичний характер»¹², про що, власне, зазначає і сама дисертантка, вказуючи на «надмірну насиченість [поезій Д. Томаса] метафорами в поєднанні зі складними асоціативними образами» (с. 33). На підтвердження цієї думки Дж. Гудбі, аналізуючи вірші *And Death Shall Have No Dominion* та *Poem on His Birthday*, зазначає, що християнська образність у творчості Д. Томаса «ніколи не оформлюється в цілісну релігійну позицію, а слугує передусім художнім засобом осмислення природи людської віри та механізмів її функціонування»¹³. Хоча, як і багато його сучасників, Д. Томас вважав, що наука, попри дедалі більші можливості пізнання світобудови, ніколи не зможе остаточно досягнути її фундаментальні істини, а неминучість і непізнаваність смерті зумовлюють існування метафізичного виміру людського буття, цей вимір не набуває у його творчості конфесійно чи догматично визначеного характеру. Саме це окреслює істотну відмінність художнього осмислення Д. Томасом релігійної проблематики від поезики, зокрема, Дж. Донна і Дж. Герберта, які були англіканськими священниками.

4. Не цілком переконливою видається авторська концептуалізація поняття «поетичні світи». Якщо «поетичний світ» визначається здобувачкою як «художня реальність, створена власне поетичними текстами, там [sic] способами її осмислення й рецепції» (с. 14), то недостатньо аргументованим є перехід до вживання цього поняття у множині лише на підставі того, що до аналізу залучається «той образ поета, який сформувався в культурній свідомості завдяки біографічним міфам, особливостям його публічної поведінки та подальшим інтермедіальним інтерпретаціям творчості» (с. 15). Це розширення поняття фактично зміщує акцент із поезики тексту на сферу культурної рецепції, не пояснюючи, чому саме ці явища слід розглядати як окремі «поетичні світи», а не

¹² Kidder, Rushworth M. *Dylan Thomas: The Country of the Spirit*. Princeton University Press, 1973, p. 89.

¹³ Goodby, John. "Lamp-Posts and High-Volted Fruits: Scientific Discourse in the Work of Dylan Thomas." *Reading Dylan Thomas*, edited by Edward Allen, Edinburgh University Press, 2019, pp. 91–109. <https://doi.org/10.3366/edinburgh/9781474411554.003.0006>, p. 106.

як, скажімо, форми рецептивного «сприйняття його [Д. Томаса] творчої спадщини» (с. 15).

5. Дискусійною постає теза авторки дисертації про «невербальний рівень розуміння тексту, на якому його [Д. Томаса] поезія починає сприйматися як внутрішньо цілісна та художньо впорядкована система» (с. 81). Насамперед потребує уточнення власне поняття «невербальний рівень», адже поетичний текст є вербальною художньою системою¹⁴. Крім того, наведене формулювання може створювати враження, ніби внутрішня цілісність поезії є результатом її рецепції, хоча насправді вона є іманентною властивістю художнього твору. Ймовірно, точніше було б розмірковувати про осягнення читачами глибинного образно-символічного або художньо-семантичного рівнів тексту.

6. Попри насиченість тексту дисертації біографічними фактами з життя Д. Томаса та його родини, ця дослідницька стратегія не видається надмірною, оскільки здобувачка майже щоразу простежує вплив конкретних біографічних обставин на формування світоглядних і художніх орієнтирів валлійського автора. Водночас у низці випадків виклад біографічного матеріалу міг би бути лаконічнішим, із посиленням аналітичного компонента та чіткішим підпорядкуванням його розв'язанню дослідницьких завдань.

7. Дисертаційна робота написана українською мовою з використанням фахової термінології та загалом відповідає вимогам наукового стилю, проте подекуди трапляються орфографічні, лексичні й стилістичні помилки, а також деякі загальні хиби оформлення:

- ✓ *підгрунтя* (укр. *підґрунття*) (с. 15), *Уоткінс* (укр. *Воткінс*) (с. 26, 46, 47, 48, 49, 67...), *надзвичано* (укр. *надзвичайно*) (с. 90);
- ✓ *росіянізми* – *не дивлячись на* (с. 5, 74, 77) (укр. *попри, незважаючи на, всупереч*), *вітчизняний* (радянський канцеляризм) (с. 17, 27, 46, 194, 198, 233), *ряд* (с. 29, 43, 163, 178, 179) (укр. *низка*), *відмічати* (с. 67, 69, 70, 91, 108, 117, 118, 194) (укр. *зазначати*), *передавати* (укр. *відтворювати*) (с. 5, 19, 30, 40, 44, 81, 86...); *закриті* (про очі) (укр. *заплющені*) (с. 223).
- ✓ непослідовне вживання прикметників, утворених за новою словотвірною моделлю із суфіксом *-ійн-* (*аналогійний* (с. 4, 25),

¹⁴ Ще Аристотель у своїй «Поетиці» розмежовував мистецтва за засобами мімезису, виокремлюючи словесне мистецтво (епос, поезію тощо) як таке, що здійснює наслідування «лише за допомогою слова» (*Poetics*, 1447a18–23).

методологійний (с. 17, 24), *ідеологійний* (с. 17) тощо). Якщо здобувачка свідомо орієнтувалася на сучасні тенденції оновлення українськомовної наукової термінології та перевнормування іншомовних запозичень, такий принцип мав би бути послідовно реалізований в усьому тексті (пор.: *поетологійний*, *біологійний* тощо). Водночас у роботі паралельно функціують усталені нормативні форми цих самих прикметників із суфіксом *-ічн-* (*аналогічний* (с. 96, 105, 162), *методологічний* (с. 27), *ідеологічний* (с. 74) тощо).

- ✓ у дисертації систематично вживається прикметник *інтермедійний* (с. 3, 14, 16, 21, 48, 193, 194, 233, 237), тоді як у сучасному українському літературознавчому дискурсі значно поширенішим і усталеним є термін *інтермедіальний*, утворений від поняття *інтермедіальність*. Натомість форма *інтермедійний* етимологічно співвідноситься насамперед з лексемою *інтермедія* (невелика драматична сценка між актами);
- ✓ розлогі поезії та їх переклади, зокрема на с. 131–141, 150, 152, 155–157, 167, 169–170, 171–172, 173–174, 177–178, доцільно було б навести лише у додатках, аби не перевантажувати основний текст дисертації ілюстративним матеріалом;
- ✓ у списку використаних джерел не наведений, зокрема, бібліографічний опис наукової статті А. В. Безрукова (Риторичні витoki метафізичної поезії й особливості її формування в англійській літературі XVII ст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2014. Вип. 12. С. 118–121), на яку дисертантка прямо посилається на с. 90;
- ✓ додатки А, Б, В, Г, Ґ не інтегровані в основний текст дисертації, оскільки відсутні посилання на них у відповідних розділах роботи, що знижує їхню функційну роль у структурі дослідження. Для ілюстративного матеріалу, поданого в додатках Д, Е, Є, Ж, З, не зазначені джерела походження зображень.

Водночас висловлені зауваження та побажання у жодному разі не зменшують наукової цінності запропонованого дослідження й мають переважно рекомендаційний характер, оскільки, як і будь-яка наукова розвідка, дисертація Є. О. Кондрашової відкриває простір для подальших наукових дискусій,

уточнень і розвитку окремих положень. Отже, рецензована дисертація є самостійною, завершеною науковою працею, виконаною на належному теоретичному, методологічному та практичному рівнях, що робить внесок у розвиток українських студій з історії валлійської англійськомовної літератури, поезики модернізму, перекладознавства та інтермедіальних досліджень. Ознак порушення принципів академічної доброчесності не виявлено. Отримані результати характеризуються науковою новизною, мають теоретичне й практичне значення, є належно обґрунтованими та достовірними, а сформульовані висновки логічно випливають із проведеного дослідження.

Дисертаційна праця *«Поетичні світи Д. Томаса: художні орієнтири та перекладацькі інтерпретації»* відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її авторка, *Кондрашова Єлизавета Олегівна*, заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та перекладу
ННІ «Дніпровський інститут інфраструктури
і транспорту» Українського державного
університету науки і технологій

Андрій БЕЗРУКОВ

Засвідчую:
Г.о.в. вченою секретаркою
Вченої ради університету

Майя Швайбак